

Modeling Social and Economic Factors Influencing Ethnic Convergence in Ahvaz (A Case Study of Historical Identity and Architectural Heritage)

Ezatollah Safaei ¹, Shahpoor Behyan ^{*2}, Esmail Jahanbakhsh ³

¹ PhD student in Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran, a.safaei@gmail.com

^{*2} (Corresponding author) Assistant Professor, Department of Social Sciences, Dehagan Branch, Islamic Azad University, Dehagan, Iran, sh.behyan@mau.ac.ir

³ Assistant Professor, Department of Social Sciences, Dehagan Branch, Islamic Azad University, Dehagan, Iran, esjahan@yahoo.com

Article Info

Research Article

Issue 56

Volume 21

Page 310 to 330

Submission Date: 2023/03/27

Review Date: 2023/06/06

Acceptance Date: 2023/08/17

Publication Date: 2024/12/21

Keywords

Social supervision,
socio-economic status,
social security,
social capital,
ethnic convergence.

Cite this article

Safaei, E. , Behyan, S. and Jahanbakhsh, E. (2024). Modeling Social and Economic Factors Influencing Ethnic Convergence in Ahvaz (A Case Study of Historical Identity and Architectural Heritage). *Islamic Art Studies*, 21(56), 310-330.

 [dori.net/dor/20.1001.1.***** ***/](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.399468.2213)

 [dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.399468.2213](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.399468.2213)

ABSTRACT

In Iran, the national model is characterized by a composite and unbalanced structure. Khuzestan province is one of the regions with significant ethnic diversity. Due to its unique geographical location and proximity to neighboring provinces, it accommodates various ethnic groups, including Persians, Turks, Kurds, Lors, Laks, and members of certain religious sects. This diversity makes Khuzestan both a potential hub for ethnic interaction and a source of social and political tensions due to ethnic and linguistic differences.

The present study aims to model the social-economic factors, ethnic diversity, and social capital influencing ethnic convergence (case study: ethnic groups residing in Ahvaz). The statistical population includes all citizens aged 18 and above in Ahvaz. A random sampling method was employed, resulting in a sample size of 384 individuals calculated using Cochran's formula. The results indicate a significant relationship between socio-economic factors, ethnic convergence, ethnic diversity, and social capital. Evidently, ethnic diversity in Iran demands recognition as an objective reality in society today, necessitating rights that are legitimate. To ensure justice and equal rights for citizens, these issues must be addressed with proposed solutions. Historical identity is one of the key factors sustaining ethnic convergence, with architectural heritage serving as a manifestation of historical and ethnic identity in a region.

Research Objectives:

1. To examine the relationship between socio-economic status (subjective and objective dimensions) and ethnic convergence in Ahvaz.
2. To investigate the relationship between residential ethnic diversity and ethnic convergence in Ahvaz while analyzing architectural heritage and historical identity in this region.

Research Questions:

1. Is there a significant relationship between socio-economic status (subjective/objective) and ethnic convergence?
2. Is there a noteworthy affiliation between ethnic diversity, ethnic convergence, historical identity, and architecture?

** This article is taken from the doctoral dissertation of "Ezzatollah Safaei" entitled "Sociological Investigation of Factors (Socio-Cultural and Political) Affecting Ethnic Convergence with Emphasis on the Role of Ethnic Schemas (Case Study: Ethnic Groups Living in Ahvaz City)", which was submitted under the guidance of Dr. "N. Shahpoor Bahyan" and the consultation of Dr. "Esmail Jahanbakhsh" at the Islamic Azad University, "Dehaqan" Branch.

Introduction

Ethnicity has emerged as a principal discipline within the social sciences and a critical research subject. It intersects with numerous subfields, including comparative politics, international relations, political economy, and economics. Empirical evidence indicates that ethnicity, in its diverse forms and interpretations, is linked to social, political, and economic phenomena such as civil wars, national political dynamics (Grindal et al., 2018; Jensen & Skanning, 2012), and economic growth (Alesina et al., 2003; Caron, 2009). Ethnicity can drive both economic advancement and stagnation in multiethnic societies (Gsellgrist et al., 2016) and significantly influences social trust (Sondersko, 2015). Ethnic solidarity, characterized by causal clarity in its indicators and directions, holds substantial societal relevance. Historically, ethnicity was perceived as a source of complexity impeding national progress—a liability rather than an asset. However, recent studies demonstrate direct correlations between ethnicity and diverse social, political, and economic phenomena (Andra & Kerr, 2022).

Scholars increasingly emphasize that *political-ethnic structures* often outweigh ethnic diversity in significance (Frank & Rayar, 2012; Rosebeck, Canada, 2017). While ethnic diversity may precipitate conflict, systemic ethnic exclusion inevitably triggers social instability. Cross-national studies on ethnic metrics reveal that ethnic convergence significantly impacts social capital, political dynamics, and social cohesion (Canes & Gsellquest, 2018, 2019). As a modern social identity subordinate to national identity, ethnicity raises fundamental questions in multiethnic societies: How can ethnic groups forge bonds to create inclusive, stable national communities? Social cohesion in such contexts depends on the quality of interethnic relations, where national unity emerges through ethnic integration. Ethnic cultures within a society can be analyzed through sociological lenses—social order, cohesion, behavioral standardization, and cultural development (Naghdi, 2012).

Ethnic diversity, now a near-universal reality, profoundly influences internal/external peace or conflict. In multiethnic nations like Iran, where national integrity hinges on interethnic harmony, the intensity of ethnic-centric attitudes crucially shapes intergroup relations and, consequently, national cohesion. Key social, ethnic, and class disparities often catalyze interethnic tensions, manifesting as separatist movements, autonomy demands, or weakened national solidarity (Basseri, 2016). These threats underscore the delicate balance between fostering unity and managing centrifugal ethnic forces in pluralistic societies.

The diversity of ethnic groups is a prominent characteristic of Iran's demographic fabric. Adversaries of the Islamic system, aware of this feature, strategically exploit

psychological warfare tools in conjunction with external threats to amplify ethnic nationalism and provide covert material and spiritual support to extremist Wahhabi and Salafi movements. This strategy aims to deepen divisions between Shia and Sunni communities within the region. Without a proper strategy or solution, such efforts could challenge national unity, solidarity, and cohesion, potentially posing new threats to Iran's national security. When these groups turn against each other, engaging in conflicts and accusations, the central government is compelled to intervene at great financial cost and by deploying special forces. However, it often remains unclear who is fighting whom amidst the chaos, with each group blaming the other for the violence. Ultimately, these disputes leave behind lingering animosities that deepen over time, ready to reignite with any spark. This pattern is evident in countries like Afghanistan and Iraq (Rahimi, 1397).

Khuzestan Province exemplifies a region with significant ethnic diversity. Due to its unique geographical location and proximity to neighboring provinces, it hosts various ethnic groups such as Persians, Turks, Kurds, Lors, Laks, and adherents of different religious sects. This diversity positions Khuzestan as both a potential hub for interethnic interaction and a hotspot for ethnic and linguistic tensions that could lead to social and political conflicts. This study employs a descriptive-cross-sectional approach. Given its subject matter, it falls under the category of descriptive-causal research. The study examines present-day issues through survey-based data collection methods while avoiding ethnographic or historical perspectives on ethnicity. With its practical objectives in mind, the research relies on survey techniques to gather data systematically.

Conclusion

Among the factors contributing to national cohesion are socio-economic elements. In many cases, individuals who differ in language, culture, race, and religion have united through shared economic goals. Cooperation toward achieving these goals has gradually merged their identities, leading to the formation of a unified nation. While these factors are crucial for social cohesion and ultimately for ethnic and national identity, it is important to note that not all these elements exist uniformly among all nations. A nation can only achieve political unity when at least one common factor binds its members, instilling a sense of belonging and collective will. Therefore, it is imperative for ethnic strategists to recognize this necessity and create the conditions required for its realization.

Ethnic diversity in Iran is not inherently a threat requiring intervention or resolution. Rather, it is an objective "historical-sociological" reality intrinsic to Iran since its inception. Ethnic diversity demands certain rights that are legitimate and must be addressed to ensure justice and equal rights for citizens. Without analyzing the characteristics of ethnic-national categories in Iran or considering the shared destiny and historical interconnections of Iranian ethnic groups over centuries, it is impossible to devise realistic solutions that meet their legitimate demands. Furthermore, without examining the role of a centralized government in this historical process, it is challenging to propose a decentralized governmental structure within a future democratic system that reflects Iran's historical-sociological reality while being feasible.

The role of the state in shaping the Iranian nation has been emphasized by many sociologists and scholars who consider the state as the "historical-sociological nucleus" of the nation. Our responsibility is to identify the most suitable solutions that respect ethnic identity markers while fostering their growth and prosperity in a humane and rational manner. This task will undoubtedly fall upon a democratic government arising from the Iranian nation within a future republic.

In the social domain, which significantly impacts ethnic convergence, efforts should focus on strengthening interethnic interactions and trust through initiatives such as cultural exchange programs (e.g., exhibitions and festivals), fostering universal sentiments essential for citizenship policies, promoting shared emotions and interests, and eliminating negative perceptions.

In addition, historical monuments and architecture play an important role in defining historical identity among the people of Ahvaz. These cultural assets contribute to reinforcing collective memory and unity within the region.

References

- Afrobarometer. (2020). "Data Codebook for a Round 7 Afrobarometer Survey." East Lansing, MI: Michigan State University.
- Ahmadi, Hamid. (2014). *Ethnicity and Ethnic Nationalism in Iran: Myth and Reality*. 11th edition, Tehran: Nashr-e Ney. [In Persian].
- Akhoun Mofrad, Hamidreza; Hendiani, Abdollah; and Zeinalnejad, Hassan. (2008). "Examining Ways to Promote Ethnic Convergence with Emphasis on Turk and Kurd Ethnic Groups in Maku County." *Journal of Police Management Studies*, Issue 4, p. 39. [In Persian].

- Akvani, Seyed Hamdollah. (2008). "Tendency towards National and Ethnic Identity among the Arabs of Khuzestan." *Journal of National Studies*, Tehran. [In Persian].
- Alesina, A., & La Ferrara, E. (2005). "Ethnic Diversity and Economic Performance." *Journal of Economic Literature*, 43(3): 762–800.
- Andrea Vaccaro. (2022). "Ethnic Dominance and Exclusion: Unpacking Cross-National Data." *WIDER Working Paper Series wp-2022-25*, World Institute for Development Economic Research (UNU-WIDER).
- Bar Soltan, Seyedeh Roya. (2015). "Examining Factors Influencing Ethnic Convergence with an Emphasis on the Security Structure of Iran." *Journal of Border Science and Technology*, Issue 13, pp. 153–174. [In Persian].
- Baseri, Ahmad. (2018). "The Relationship between Social Capital and Ethnic Convergence." *Farhang*, Issue 34, p. 141. [In Persian].
- Birnier, J.K., Laitin, D.D., Wilkenfeld, J., Waguespack, D.M., Hultquist, A.S., & Gurr, T.R. (2017). "Introducing the AMAR (All Minorities at Risk) Data." *Journal of Conflict Resolution*, 62(1): 203–26.
- Cederman, L.E., Girardin, L. (2007). "Beyond Fractionalization: Mapping Ethnicity onto Nationalist Insurgencies." *American Political Science Review*, 101(1): 173–85.
- Cederman, L.E., Wimmer, A., & Min, B. (2010). "Why Do Ethnic Groups Rebel? New Data and Analysis." *World Politics*, 62(1): 87–119.
- Chandra, K., & Wilkinson, S. (2008). "Measuring the Effect of 'Ethnicity'." *Comparative Political Studies*, 41(4–5): 515–63.
- Canelas, C., & Gisselquist, R.M. (2018). "Horizontal Inequality as an Outcome." *Oxford Development Studies*, 46(3): 305–24.
- Canelas, C., & Gisselquist, R.M. (2019). "Horizontal Inequality and Data Challenges." *Social Indicators Research*, 143(1): 157–72.
- Drazanova, L. (2020). "Introducing the Historical Index of Ethnic Fractionalization (HIEF) Dataset: Accounting for Longitudinal Changes in Ethnic Diversity." *Journal of Open Humanities Data*, 6: 1–8.
- Franck, R., & Rainer, I. (2012). "Does the Leader's Ethnicity Matter? Ethnic Favoritism, Education, and Health in Sub-Saharan Africa." *American Political Science Review*, 106(2): 294–325.
- Fund for Peace. (2017). "Fragile States Index Methodology." Washington DC: The Fund for Peace.
- Gisselquist, R.M., Leiderer, S., & Niño-Zarazúa, M. (2016). "Ethnic Heterogeneity and Public Goods Provision in Zambia: Evidence of a Subnational 'Diversity Dividend'." *World Development*, 78: 308–23.

- Heger, L.L. (2015). "Votes and Violence: Pursuing Terrorism While Navigating Politics." *Journal of Peace Research*, 52(1): 32–45.
- Herbst, J. (2014). *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Jalalipour, Hamidreza; Ghanbari, Ali. (2009). "Examining National Identity and Globalization Values with Emphasis on Arab-Speaking Iranians." *Social Sciences Research Journal*, Issue 2, p.166. [In Persian].
- Jalalipour, Hamidreza; Nazar Abbasi, Sedigheh. (2011). "Ethnic Nationalism and Its Influencing Factors: A Case Study on Turkmen Students in Golestan Province." *Social Studies and Researches Journal*, Vol.1(1). [In Persian].
- Jensen C., & Skaaning S.E. (2012). "Modernization, Ethnic Fractionalization, and Democracy." *Democratization*, 19(6): 1117–37.
- Marquardt K.L., & Herrera Y.M. (2015). "Ethnicity as a Variable: An Assessment of Measures and Data Sets of Ethnicity and Related Identities." *Social Science Quarterly*, 96(3): 689–716.
- McDoom O.S., & Gisselquist R.M. (2016). "The Measurement of Ethnic and Religious Divisions: Spatial Temporal Dimensions with Evidence from Mindanao Philippines." *Social Indicators Research*, *129(2):863-91.
- O'Brochta, W. (2020). 'Ethnic diversity in central government cabinets'. Politics, Groups, and Identities, online.
- Rørbæk, L.L. (2019). 'Ethnic exclusion and civil resistance campaigns: opting for nonviolent or violent tactics?' *Terrorism and Political Violence*, 31(3): 475–93
- Rørbæk, L.L., & A.T. Knudsen. (2017). 'Maintaining ethnic dominance: diversity, power, and violent repression'. *Conflict Management and Peace Science*, 34(6): 640–59.
- Rudolfson, I. (2017). 'State capacity, inequality and inter-group violence in sub-Saharan Africa: 1989–2011'. *Civil Wars*, 19(2): 118–45.
- Uzonyi, G., N.K. Kim, N. Jahanbani, & V. Asal. (2021). 'Genocide, politicide, and the prospects of democratization since 1900'. *Journal of Conflict Resolution*, 65(9): 1521–50.
- Vogt, M., N.C. Bormann, S. Rüegger, L.E. Cederman, P. Hunziker, & L. Girardin. (2015). 'Integrating data on ethnicity, geography, and conflict: the ethnic power relations data set family'. *Journal of Conflict Resolution*, 59(7): 1327–42.

مدلسازی عوامل اجتماعی و اقتصادی بر همگرایی قومی در اهواز

(با مطالعه موردی هویت تاریخی و آثار معماری)

عزت‌الله صفایی^۱، شاهپور بهیان^۲، اسماعیل جهانبخش^۳

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران. a.safaei@gmail.com

^۲ (نویسنده مسئول) استادیار، گروه علوم اجتماعی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران. sh.behyan@mau.ac.ir

^۳ استادیار، گروه علوم اجتماعی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران. esjahan@yahoo.com

چکیده

در ایران الگوی ملت، ترکیبی و نامتوازن است. استان خوزستان از جمله استان‌های کشور است که دارای تنوع قومی چشمگیری است. باتوجه به موقعیت خاص جغرافیایی و محل تلاقی با استان‌های هم‌جوار، گویش‌های قومیت‌های مختلفی شامل: قوم فارس، ترک، کرد، لر، لک و برخی از فرقه دینی را در خود جای داده است. این مسئله باعث شده که خوزستان یکی از مناطقی باشد که هم می‌تواند مرکز تعامل اقوام باشد و هم این اختلافات قومی و زبانی موجبات تنش و تعارضات اجتماعی و سیاسی را فراهم کند. هدف از پژوهش حاضر مدل‌سازی عوامل (اجتماعی-اقتصادی)، تنوع قومی و سرمایه اجتماعی مؤثر بر همگرایی قومی (مورد مطالعه: گروه‌های قومی ساکن شهر اهواز) می‌باشد. جامعه آماری در این پژوهش شامل کلیه شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر اهواز می‌باشد. در انتخاب جمعیت نمونه در این تحقیق، از نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است. حجم نمونه پس از محاسبه با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۴ نفر به دست آمد. نتایج نشان داد که بین متغیرهای عوامل (اجتماعی-اقتصادی)، همگرایی قومی، تنوع قومی و سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. بدیهی است که تنوع قومی در ایران، همچون واقعیتی عینی در جامعه کنونی ما الزاماتی دارد و حقوقی را می‌طلبد که مشروع‌اند. پس می‌بایست برای تأمین عدالت و برابر حقوقی شهروندان، به آن‌ها توجه شود و راه‌حل ارائه گردد. هویت تاریخی یکی از عوامل مؤثر در بقای همگرایی‌های قومی است. در این میان، آثار معماری می‌توانند جلوه‌ای از هویت تاریخی و قومی در یک منطقه باشند.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی (بُعد ذهنی و بُعد عینی) و همگرایی قومی در شهر اهواز.
۲. بررسی رابطه بین تنوع قومی در محل سکونت و همگرایی قومی در شهر اهواز و واکاوی آثار معماری و هویت تاریخی در این منطقه.

سوالات پژوهش:

۱. آیا بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی (ذهنی/عینی) و همگرایی قومی رابطه معناداری وجود دارد؟
۲. آیا بین تنوع قومی و همگرایی قومی و هویت تاریخی و معماری رابطه معناداری وجود دارد؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۶

دوره ۲۱

صفحه ۳۱۰ الی ۳۳۰

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۰۷

تاریخ داوری: ۱۴۰۲/۰۳/۱۶

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

کلمات کلیدی

نظارت اجتماعی، پایگاه اجتماعی اقتصادی، امنیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، همگرایی قومی.

ارجاع به این مقاله

صفایی، عزت‌الله، بهیان، شاهپور و جهانبخش، اسماعیل. (۱۴۰۳). مدلسازی عوامل اجتماعی و اقتصادی بر همگرایی قومی در اهواز (با مطالعه موردی هویت تاریخی و آثار معماری). مطالعات هنر اسلامی، ۲۱(۵۶)، ۳۱۰-۳۳۰.

[dori.net/dor/20.1001.1.*
***** ** ** ** */](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.399468.2213)

[dx.doi.org/10.22034/IAS
.2023.399468.2213](https://dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.399468.2213)

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری "عزت‌الله صفایی" با عنوان "بررسی جامعه‌شناختی عوامل (اجتماعی-فرهنگی و سیاسی) مؤثر بر همگرایی قومی با تأکید بر نقش طرح‌واره‌های قومیتی (مورد مطالعه: گروه‌های قومی ساکن شهر اهواز) است که به راهنمایی دکتر "ن شاهپور بهیان" و مشاوره دکتر "اسماعیل جهانبخش" در دانشگاه "آزاد اسلامی" واحد "دهقان" ارائه شده است.

مقدمه

قومیت امروزه یک‌رشته اصلی علوم اجتماعی برای خود و یک موضوع تحقیقاتی مهم است. بسیاری از زیرشاخه‌های علوم اجتماعی، از جمله سیاست تطبیقی، روابط بین‌الملل و سیاسی و اقتصاد را دربر می‌گیرد. شواهد تجربی حاکی از آن است که قومیت در اشکال و معانی مختلف با مسائل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مانند جنگ داخلی و غیره... مرتبط می‌باشد (سدر من و همکاران^۱، ۲۰۱۰ کولیس و هو فلر^۲ ۲۰۰۴)؛ همچنین قومیت با مسائل سیاسی یک کشور (گریند و همکاران^۳ ۲۰۱۸؛ جنسن و اسکان جنگ^۴ ۲۰۱۲) و عاملی بر رشد اقتصادی (آل‌سین و همکاران^۵ ۲۰۰۳؛ کارون^۶ ۲۰۰۹) می‌باشد. قومیت منجر به رشد و رکود اقتصادی یک جامعه چندقومیتی خواهد شد (گسیل گریست^۷ و همکاران ۲۰۱۶) و بر روی اعتماد اجتماعی تأثیرگذار است (سون در سکو^۸، ۲۰۱۵).

قومیت در بسیاری از مسائل اجتماعی حائز اهمیت است و همبستگی‌های آن از نظر نشانه‌ها و جهت‌های علی بسیار قطعی می‌باشد. از سال‌ها پیش این پیش‌فرض در ذهن مردم ایجاد شد که قومیت منجر پیچیدگی‌هایی می‌شود که مانع پیشرفت کشور می‌شود، بنابراین یک دارایی نیست؛ بلکه یک معضل است. مطالعات جدیدتر در بررسی‌های نشان داد که بین قومیت و پدیده‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی رابطه مستقیم وجود دارد (آند را و کر و^۹، ۲۰۲۲) عموماً بر این باورند که در بسیاری از شرایط، ساختارهای قومی سیاسی مهم‌تر از تنوع قومی می‌باشد و از اهمیت بیشتری برخوردار است (فرانک و را یار^{۱۰}، ۲۰۱۲، روز بک، کانادا^{۱۱}، ۲۰۱۷). تنوع قومی ممکن است منجر درگیری‌های قومی و شرایط نامطلوب شود. هرچند زمانی که یک جامعه از منجر به طردشدن قومی شود، بی‌شک آشفتگی اجتماعی رخ می‌دهد. مجموعه تحقیقاتی که معیارهای مختلف بین‌ملیتی قومیت را مورد بررسی قرار می‌دهد نشان داد که همگرایی قومی بر روی سرمایه اجتماعی و مسائل سیاسی و اجتماعی تأثیرگذار است (کانکس، گسیل کوئست^{۱۲}، ۲۰۱۹، ۲۰۱۸).

قومیت یکی از هویت‌های اجتماعی مدرن است که زیرمجموعه هویت ملی است. از جمله مسائل اساسی در جوامع چندقومی همواره این بوده است که اجتماعات قومی چگونه باید با یکدیگر پیوند بخورند تا یک اجتماع ملی فراگیر و پایدار شکل بگیرد. انسجام و همگرایی اجتماعی در چنین جوامعی متأثر از کم‌وکیف روابط بین اقوام است

^۱ Cederman et al

^۲ Collier and Hoeffler

^۳ Gerring et al

^۴ Jensen and Skaaning

^۵ Alesina et al

^۶ Charron

^۷ Gisselquist et al

^۸ Sønderskov

^۹ Andrea Vaccaro

^{۱۰} Franck, R., and I. Rainer

^{۱۱} Rørbaek and Knudsen V

^{۱۲} Canelas and Gisselquist,

که در این حالت یکپارچگی اجتماعی در سایه پیوند و همگرایی اقوام شکل می‌گیرد. قومیت‌ها فرهنگ‌های موجود در یک جامعه با رویکردهای مختلفی می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد؛ برای یک جامعه‌شناس موضوعات نظم اجتماعی، انسجام اجتماعی، استاندارد کردن رفتارها و همین‌طور توسعه فرهنگی مورد توجه است (نقدی، ۱۳۹۲).

امروزه تنوع قومی، واقعیتی نسبتاً فراگیر و جهانی است و اقوام سهم به‌سزایی در صلح یا منازعات داخلی و خارجی کشورها دارند؛ بنابراین، توجه به قومیت در جامعه‌ای چندقومیتی که یکپارچگی آن تا حد زیادی منوط به مسالمت و همزیستی اقوام مختلف است، اهمیت زیادی دارد و شدت و ضعف قوم‌مداری می‌تواند سهم به‌سزایی در تضعیف یا تقویت روابط بین اقوام و در نتیجه تضعیف یا تقویت یکپارچگی ملی داشته باشد. می‌توان گفت تفاوت‌های اساسی اجتماعی، قومی و طبقاتی، قوی‌ترین انگیزه را برای وقوع تنش‌های بین قومی و درگیری‌های قومی آشکار می‌کند. تهدیدات ناشی از تنوع و تعدد قومی را در قالب منازعات قومی (بحران‌های عمده سیاسی در تاریخ معاصر ایران و جنبش‌های دسته‌جمعی عمده قومی) جدایی‌طلبی یا خودمختار خواهی و در نهایت ضعف انسجام ملی همگرایی و واگرایی می‌توان نام برد (باصری، ۱۳۹۶).

تکثر قومی - فرقه‌ای از شاخصه‌های بافت جمعیتی ایران است و دشمنان نظام اسلامی، با آگاهی از این ویژگی و بهره‌برداری هدفمند از ابزارهای جنگ روانی، همسو با گسترش تهدیدهای برون‌مرزی، برنامه‌ریزی می‌کنند تا ناسیونالیسم قومی و حمایت مادی - معنوی خزنده جریان‌های افراطی وهابیت و سلفی‌گری را نیز در جهت گسترش اختلاف میان شیعیان و سنی‌های داخلی منطقه‌ای افزایش دهند که در صورت عدم تبیین یک راهکار یا راهبرد مناسب، می‌تواند وحدت، همبستگی و انسجام ملی را با چالش روبه‌رو کند که در صورت تحقق می‌تواند، تهدیدهای نوینی را علیه امنیت ملی ایران به وجود آورد. وقتی که این گروه‌ها با یکدیگر دشمن شدند و به درگیری و مخاصمه با یکدیگر پرداختند، دولت مرکزی از طریق صرف هزینه‌های گزاف و به‌کارگیری نیروهای ویژه وارد عرصه می‌شود درحالی‌که اصولاً مشخص نیست چه افرادی با یکدیگر می‌جنگند، در محیطی متشنج و پراضطراب همدیگر را متهم می‌کنند و هر گروه گناه را به گردن گروه دیگر می‌اندازد و به‌سختی سرنخ خشونت‌ها به‌دست می‌آید و بالاخره آنچه از تفرقه‌ها و دشمنی‌ها باقی می‌ماند سایه‌های کدورت و کینه‌ای است که در میان گروه‌ها افکنده می‌شوند و به تدریج عمق می‌یابند تا زمانی دیگر و جرقه‌ای و شعله‌ور شدن خاکسترهای آماده اشتعال. نمونه این نوع عملکرد امروز در افغانستان و عراق کاملاً مشهود است (رحیمی، ۱۳۹۷).

استان خوزستان از جمله استان‌های کشور است که دارای تنوع قومی چشمگیری است. باتوجه به موقعیت خاص جغرافیایی و محل تلاقی با استان‌های هم‌جوار، گویش‌های قومیت‌های مختلفی شامل: قوم فارس، ترک، کرد، لر، لک و برخی از فرق دینی را در خود جای داده است. این مسئله باعث شده که خوزستان یکی از مناطقی باشد که هم می‌تواند مرکز تعامل اقوام باشد و هم این اختلافات قومی و زبانی موجبات تنش و تعارضات اجتماعی و سیاسی را فراهم کند.

این مطالعه و تحقیق از نوع توصیفی-مقطعی است به عبارت دیگر باتوجه به موضوع مورد مطالعه، این تحقیق در زمره تحقیقات توصیفی - علی قرار می‌گیرد که سؤالات مطرح شده در پرسش‌نامه زمان حال را مورد بررسی قرار می‌دهد و از مسائل قوم‌شناسنامه و تاریخ نگرانت قومیت به دور می‌باشد؛ باتوجه به اهداف مطرح شده بیشتر از نوع پژوهش‌های کاربردی است که با استفاده و بهره‌گیری از روش پیمایشی داده‌های این پژوهش گردآوری شده است.

۱. روش پژوهش

در این تحقیق مهم‌ترین و بهترین ابزار و تکنیک گردآوری اطلاعات که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند پرسش‌نامه محقق ساخته است؛ بنابراین باتوجه به موضوع تحقیق و جامعه آماری، همچنین مطالعات پیمایشی عمدتاً از ابزار پرسش‌نامه استفاده می‌گردد. واحد تحلیل در این تحقیق، «فرد» است؛ اما از آنجاکه استنتاج جمعی است، پس نتایج به جمع آماری نیز قابل تعمیم است، نه الزاماً فرد یا افراد. واحد تحلیل در هر مطالعه‌ای باتوجه به موضوع تحقیق و سؤالاتی که در این ارتباط مطرح می‌شوند، مشخص می‌گردد. واحد تحلیل، واحدی است که اطلاعات از آن گردآوری می‌شود (بی، ۱۳۸۵: ۲۰۰). جامعه آماری در این پژوهش شامل کلیه شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر اهواز می‌باشد که طبق آمار سالنامه مرکز آمار ایران و سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰ برابر با ۸۶۰ هزار نفر می‌باشد؛ به عبارت دیگر، منظور از جامعه آماری همان جامعه اصلی است که از آن نمونه‌ای معرف به دست آمده باشد (ساروخانی، ۱۳۸۲: ۱۷۵).

۱.۱. اعتبار (روایی): (Validity)

باتوجه به اینکه ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه است و پرسش‌نامه از نوع محقق ساخته می‌باشد. به منظور سنجش ابزار تحقیق از نظر اساتید، نخبگان و افراد دانشگاهی استفاده شده است؛ یعنی اعتبار صوری پرسش‌نامه بررسی گردید؛ چون پرسش‌نامه حاوی پرسش‌های محقق ساخته است که با بهره‌گیری از طیف لیکرت به بررسی گویه‌ها و ابعاد همگرایی اقوام و لحاظ نمودن زیر متغیرهای عوامل فرهنگی، اقتصادی و سیاسی می‌پردازد.

۱.۲. پایایی (قابلیت اعتماد)

این مطالعه مقدماتی روی یک نمونه ۳۰ نفری از شهروندان اهواز به اجرا درآمد. در تحقیق حاضر برای پایایی گویه‌های پرسش‌نامه از آلفای کران باخ استفاده شد، با آلفای کرونباخ سنجیده شد که نتایج در جدول شماره (۳-۱) ارائه گردیده است که سرانجام بعد از به دست آمدن آلفای کرونباخ مناسب (۰/۸۱) پرسش‌نامه نهایی تکمیل و مورد استفاده و سنجش قرار گرفت. همچنین آلفای کرونباخ کل پرسش‌نامه ۰/۸۱ می‌باشد.

۱.۳. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

روش تجزیه و تحلیل یافته‌های این پژوهش با در نظر گرفتن فرضیات مطرح شده برای تعیین اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مؤثر بر همگرایی قومی تحلیل مسیر^{۱۳} به کار گرفته شد.

۱.۴. تجزیه و تحلیل آماری

جدول ۱. توزیع فراوانی متغیر سرمایه اجتماعی بر حسب گویه‌های مربوطه

فراوانی / درصد										گویه
کاملاً موافقم		موافقم		تا حدودی موافقم		مخالقم		کاملاً مخالفم		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۷	۲۷	۱۵/۶	۶۰	۴۴/۳	۱۷۰	۲۱/۱	۸۱	۱۲	۴۶	به گفته‌های مسئولان جامعه اعتقاد کامل دارم.
۲۵/۸	۹۹	۳۸/۸	۱۴۹	۲۶/۱	۱۰۰	۷/۸	۳۰	۱/۶	۶	اگر مشکلی برایم پیش آید، فامیل و بستگانم از من حمایت می‌کنند.
۱۴/۸	۵۷	۲۹/۷	۱۱۴	۳۸/۳	۱۴۷	۱۲	۴۶	۵/۲	۲۰	در انجمن‌های محلی (انجمن اسلامی، انجمن‌های خیریه و...) عضو هستم.
۲۳/۴	۹۰	۳۷	۱۴۲	۲۵/۵	۹۸	۱۱/۵	۴۴	۲/۶	۱۰	در انتخابات شوراها مشارکت فعالانه‌ای دارم.
۳۱/۲	۱۲۰	۳۸/۳	۱۴۷	۲۳/۷	۹۱	۳/۴	۱۳	۳/۴	۱۳	اخبار جامعه را از طریق شبکه‌های خبری پیگیری می‌کنم.
۳۰/۵	۱۱۷	۳۴/۹	۱۳۴	۲۷/۴	۱۰۵	۵/۵	۲۱	۱/۸	۷	در هیئت‌های مذهبی مشارکت می‌کنم.
۱۹	۷۳	۴۰/۴	۱۵۵	۳۴/۲	۱۳۱	۴/۹	۱۹	۱/۶	۶	اگر هیئت‌های مذهبی نیاز مالی داشتند کمکشان می‌کنم.
۱۷/۲	۶۶	۲۷/۶	۱۰۶	۲۷/۴	۱۰۵	۲۱/۹	۸۴	۶	۲۳	در ارتباط با زندگی شخصی‌ام با نزدیکان خود به راحتی صحبت می‌کنم.

^۱ Rathanalysis

جدول ۲. توزیع فراوانی متغیر همگرایی قومی بر حسب گویه‌های مربوطه

فارس		عرب		بختیاری		گویه
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۳۷/۸	۱۴۵	۳۴/۷	۱۳۱	۲۷/۶	۱۰۶	به افراد کدام‌یک از قومیت‌ها برای مشارکت در فعالیت‌ها و مقاصد سیاسی (رسمی) گرایش دارید.
۳۸	۱۴۶	۳۵/۹	۱۳۸	۲۶	۱۰۰	به افراد کدام‌یک از قومیت‌ها برای مشارکت در فعالیت‌ها و مقاصد سیاسی (غیررسمی، حزب، گروه) گرایش بیشتری دارید.
۴۱/۹	۱۶۱	۳۶/۲	۱۳۹	۲۱/۹	۸۴	افراد کدام‌یک از اقوام برای مشارکت در فعالیت‌های متنوع اجتماعی (تشکل‌های غیردولتی مانند انجمن‌های مردم‌نهاد، انجمن‌های خیریه، تشکل‌های مدنی) مناسب‌تر هستند.
۳۷/۲	۱۴۳	۳۴/۴	۱۳۲	۲۸/۴	۱۰۹	به فرهنگ و هنر و سنت‌های قومی (شامل موسیقی، صنایع‌دستی و آداب‌ورسوم و...) کدام‌یک از قومیت‌ها گرایش و علاقه بیشتری دارید.
۳۵/۴	۱۳۶	۳۶/۲	۱۳۹	۲۸/۴	۱۰۹	به مفاخر و مشاهیر و مطالعه تاریخ و افتخارات کدام‌یک از قومیت‌ها بیشتر علاقه‌مند هستید.
۴۰/۴	۱۵۵	۳۱/۷	۱۲۲	۲۷/۹	۱۰۷	از نظر ملی به افراد کدام‌یک از اقوام احساس نزدیکی بیشتری دارید.
۳۵/۵	۱۳۶	۳۵/۱	۱۳۵	۲۹/۴	۱۱۳	امید دارید در صورتی که در زندگی دچار مشکلی شوید افراد کدام‌یک از اقوام به شما کمک کنند.
۴۳/۲	۱۶۶	۳۰/۵	۱۱۷	۲۶/۳	۱۰۱	تمایل دارید با افراد کدام‌یک از اقوام برای فعالیت‌های مربوط به محله و شهر خود مشارکت و همکاری نمایید.
۴۶/۷	۱۷۹	۲۷/۱	۱۰۴	۲۶/۳	۱۰۱	تمایل دارید با افراد کدام‌یک از اقوام برای تأمین منابع مالی و نیروی انسانی موردنیاز خود فعالیت و همکاری کنید.
۳۵/۲	۱۳۵	۲۴/۷	۹۵	۴۰/۱	۱۵۴	از همسایه بودن با افراد کدام‌یک از اقوام احساس رضایت و حمایت اجتماعی بیشتری می‌کنید.
۲۳/۲	۸۹	۲۲/۹	۸۸	۵۳/۹	۲۰۷	احساس می‌کنید اعضای کدام‌یک از اقوام از صداقت و وفاداری بیشتری نسبت به شما برخوردار هستند.

جدول ۳. توزیع فراوانی متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی بر حسب گویه‌های مربوطه

فراوانی / درصد										گویه
خیلی زیاد		زیاد		تا حدودی		کم		خیلی کم		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲۰/۶	۷۹	۳۶/۲	۱۳۹	۲۷/۸	۱۰۷	۱۳	۵۰	۲/۳	۹	فکر می‌کنید مردم جامعه، وضعیت تحصیلی پدر شما را (چه باسواد و چه بی‌سواد) چگونه ارزیابی می‌کنند؟
۱۶/۹	۶۵	۲۶/۸	۱۰۳	۳۵/۱	۱۳۵	۱۷/۲	۶۶	۳/۹	۱۵	فکر می‌کنید مردم جامعه، وضعیت تحصیلی مادر شما را (چه باسواد و چه بی‌سواد) چگونه ارزیابی می‌کنند؟
۲۲/۴	۸۶	۴۵/۳	۱۷۴	۲۳/۹	۹۲	۷/۳	۲۸	۱	۴	فکر می‌کنید مردم جامعه وضعیت شغلی پدر شما را (چه شاغل و چه بیکار) چگونه ارزیابی می‌کنند؟
۲۳/۲	۸۹	۳۱/۸	۱۲۲	۳۱/۸	۱۲۲	۱۲	۴۶	۱/۳	۵	فکر می‌کنید مردم جامعه وضعیت شغلی مادر شما را (چه شاغل و چه بیکار) چگونه ارزیابی می‌کنند؟
۳/۴	۱۳	۸/۶	۳۳	۵۴/۲	۲۰۸	۲۹/۴	۱۱۳	۴/۴	۱۷	فکر می‌کنید درآمد خانواده شما به چه میزان برای هزینه زندگی تان کفایت می‌کند؟
۳/۶	۱۴	۱۹/۸	۷۶	۵۸/۶	۲۲۵	۱۵/۶	۶۰	۲/۳	۹	اگر خانواده تان مالک مسکن است قیمت مسکن خود را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
۰/۵	۲	۱	۴	۱۰/۷	۴۱	۸۳/۱	۳۱۹	۴/۷	۱۸	اگر خانواده تان مالک مسکن نیستند، توانایی مالی خانواده تان را برای خرید مسکن در چه حد می‌دانید؟
۱	۴	۹/۶	۳۷	۵۳/۴	۲۰۵	۳۳/۱	۱۲۷	۲/۹	۱۱	اگر مردم را به پنج طبقه اقتصادی «خیلی بالا، بالا، متوسط، پایین، خیلی پایین» تقسیم کنند، شما خود را در کدام طبقه اقتصادی جای می‌دهید؟

جدول ۴. توزیع فراوانی متغیر تنوع قومی بر حسب گویه‌های مربوطه

فراوانی / درصد										گویه
خیلی زیاد		زیاد		تا حدودی		کم		خیلی کم		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲۵/۸	۹۹	۳۷/۲	۱۴۳	۲۵/۷	۹۹	۸/۳	۳۲	۲/۹	۱۱	در این منطقه، افراد با قومیت‌های مختلف زندگی می‌کنند.
۱۱/۷	۴۵	۱۳/۵	۵۲	۲۴/۲	۹۳	۳۴/۱	۱۳۱	۱۶/۴	۶۳	در این منطقه، عامل بیشتر بی‌نظمی‌ها، ساکنان غیربومی هستند.
۹/۱	۳۵	۱۱/۵	۴۴	۱۹/۸	۷۶	۳۴/۹	۱۳۴	۲۴/۷	۹۵	در این منطقه، جرائم بیشتر توسط ساکنان غیربومی اتفاق می‌افتد.
۹/۶	۳۷	۳۱/۵	۱۲۱	۳۴/۶	۱۳۳	۱۹	۷۳	۵/۲	۲۰	در این منطقه، هر سال مهاجران زیادی می‌آیند و می‌روند.
۶/۲	۲۴	۱۵/۹	۶۱	۲۹/۴	۱۱۳	۳۲/۸	۱۲۶	۱۵/۶	۶۰	در این منطقه، این قدر آدم‌های جدید می‌آیند و می‌روند که آدم نمی‌تواند درست همسایه‌اش را بشناسد.

جدول ۵. نتایج حاصله از رگرسیون چندمتغیره فرضیه‌های تحقیق

سطح معناداری	مقدار t	Beta	اشتباه استاندارد	B	شاخص‌ها / متغیرها
				۲۸/۸۷۷	مقدار ثابت
۰/۰۰۶	۲/۷۵۰	۰/۱۴۸	۰/۱۴۵	۰/۳۹۹	پایگاه اجتماعی - اقتصادی (بعد ذهنی)
۰/۳۰۰	-۱/۰۳۸	-۰/۰۵۸	۰/۰۹۲	-۰/۰۹۶	پایگاه اجتماعی - اقتصادی (بعد عینی)
۰/۰۲۱	-۲/۳۱۳	-۰/۱۲۷	۰/۱۱۸	-۰/۲۷۲	سرمایه اجتماعی
۰/۰۰۸	-۲/۶۵۴	-۰/۱۴۱	۰/۱۶۵	-۰/۴۳۸	تنوع قومی

شکل کلی معادله پیش‌بینی نهایی باتوجه‌به نتایج جدول (۴-۲۷) به‌صورت زیر می‌باشد.

$$Y = b_1 (x_1) + b_2 (x_2) + b_3 (x_3) + b_4 (x_4) + b_5 (x_5) + b_6 (x_6)$$

عناصر معادله بر اساس ضریب (beta) عبارت‌اند از:

$Y =$ نمره پیش‌بینی متغیر وابسته

$(x_1) (x_2) (x_3) (x_4) (x_5) (x_6) =$ متغیرهای مستقلی که وارد معادله رگرسیون شده‌اند.

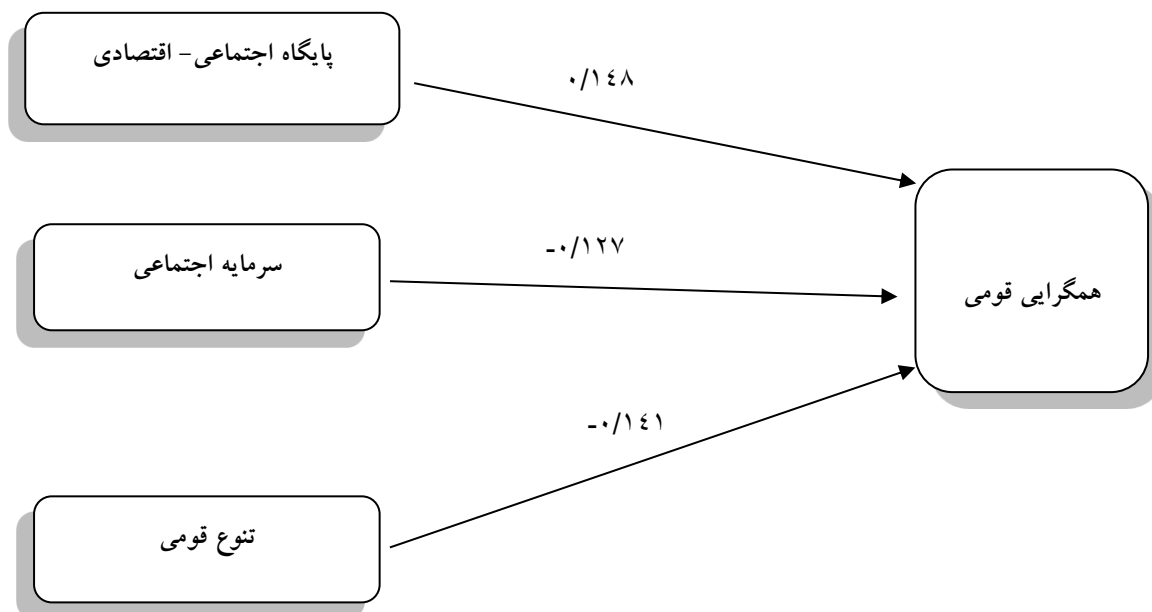
$$= ۰/۲۴۹(x_4) - ۰/۱۴۱(x_3) + (-۰/۱۲۷)(x_2) + ۰/۱۹۲(x_1) + ۰/۱۴۸ + ۲۸/۸۷۷۷ =$$

۲. تحلیل مسیر

جهت انجام تحلیل مسیر از نتایج ضرایب رگرسیونی استاندارد شده یعنی بتا (Beta) استفاده می‌گردد. در این پژوهش نیز، ابتدا تمامی متغیرهای مستقل پژوهش که با متغیر وابسته (همگرایی قومی) در ارتباط بودند، وارد تحلیل شدند تا متغیرهایی که در مدل مؤثرند مشخص شوند، از بین متغیرهای مستقل (پایگاه اجتماعی - اقتصادی (ذهنی)، سرمایه اجتماعی، تنوع قومی) دارای سطح معناداری قابل قبول بودند و با متغیر وابسته (همگرایی قومی) رابطه معناداری دارند.

جدول ۶. مرحله اول تحلیل مسیر

شاخص‌ها / متغیرها	Beta	مقدار t	سطح معناداری
مقدار ثابت		۴/۷۱۲	۰/۰۰۰
پایگاه اجتماعی - اقتصادی	۰/۱۴۸	۲/۷۵۰	۰/۰۰۶
سرمایه اجتماعی	-۰/۱۲۷	-۲/۳۱۳	۰/۰۲۱
تنوع قومی	-۰/۱۴۱	-۲/۶۵۴	۰/۰۰۸

شکل ۱. نمودار تحلیل مسیر مرحله اول

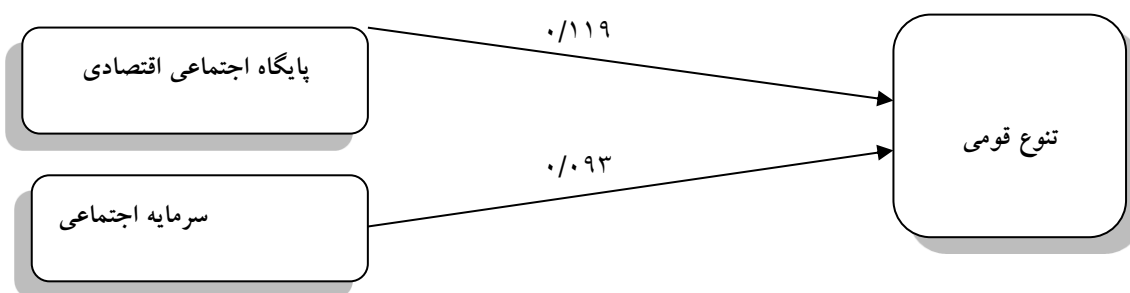
در گام دوم، متغیر مستقلی (پایگاه اجتماعی - اقتصادی) که دارای بیشترین مقدار بتا ($\beta=0/148$) و در واقع بیشترین تأثیر در ارتباط با متغیر وابسته بود، به عنوان متغیر وابسته وارد معادله شد و تأثیر سایر متغیرهای مستقل را بر آن آزمودیم. در این میان، متغیر تنوع قومی با بتای $0/251$ بیشترین میزان تأثیر را بر نظارت اجتماعی دارد؛ یعنی با افزایش یک انحراف استاندارد تنوع قومی، میزان نظارت اجتماعی به میزان $0/251$ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت. در ارتباط با سایر متغیرها نیز بر همین اساس می توان قضاوت کرد. با استفاده از تحلیل مسیر می توان مدل تحلیلی را رسم نمود.

شکل ۲. نمودار تحلیل مسیر مرحله دوم

در گام سوم متغیر مستقلی (تنوع قومی) که دارای بیشترین مقدار بتا ($\beta=0/251$) و در واقع بیشترین تأثیر در ارتباط با متغیر وابسته بود، به عنوان متغیر وابسته وارد معادله شد و تأثیر سایر متغیرهای مستقل را بر آن آزمودیم. جدول (۸) نشان می دهد که از بین تمامی متغیرهای مستقل فقط پایگاه اجتماعی اقتصادی و محرومیت نسبی بر تنوع قومی تأثیر معناداری داشته اند. در این میان متغیر محرومیت نسبی با بتای $0/255$ بیشترین میزان تأثیر را بر تنوع قومی دارد؛ یعنی با افزایش یک انحراف استاندارد محرومیت نسبی، میزان تنوع قومی به میزان $0/255$ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت. در ارتباط با سایر متغیرها نیز بر همین اساس می توان قضاوت کرد. با استفاده از تحلیل مسیر می توان مدل تحلیلی (۴-۴) را رسم نمود.

جدول ۷: مرحله دویم تحلیل مسیر

سطح معناداری	مقدار t	Beta	شاخص‌ها متغیرها
۰/۰۰۰	۵/۸۸۱		مقدار ثابت
۰/۰۲۷	۲/۲۱۹	۰/۱۱۹	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
۰/۰۸۹	-۱/۷۰۵	-۰/۰۹۳	سرمایه اجتماعی

شکل ۳. نمودار تحلیل مسیر مرحله پنجم

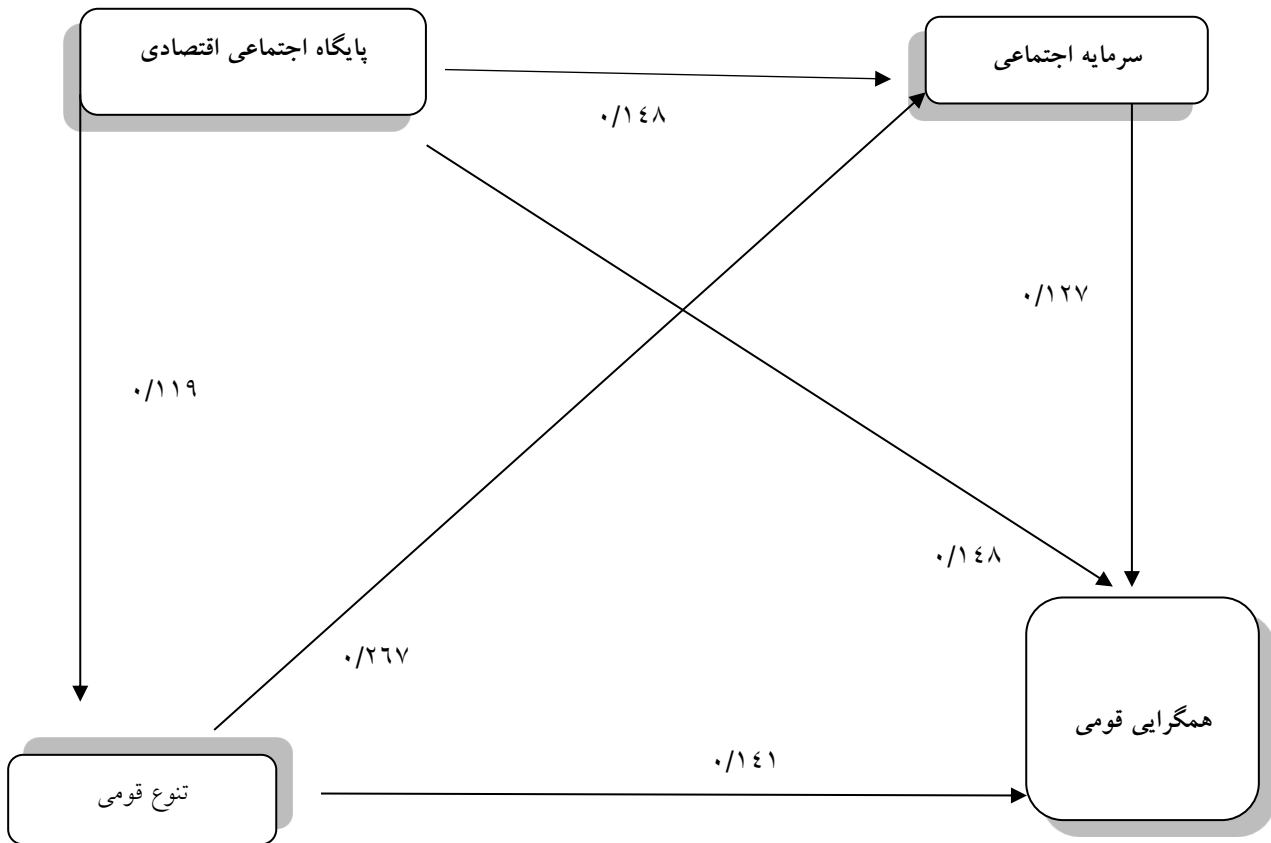
بنابر نتایج به‌دست‌آمده، مدل تجربی این تحقیق به‌صورت زیر ارائه می‌گردد:

جدول ۸. اثرات مستقیم و غیرمستقیم و اثر کل متغیرهای مستقل با همگرایی قومی با استفاده از ضرایب رگرسیون در الگوی

مسیر

اثر کل	اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	متغیر
-۰/۱۷۲	-۰/۰۲۴	۰/۱۴۸	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
-۰/۱۷۴	۰/۰۴۷	-۰/۱۲۷	سرمایه اجتماعی
-۰/۲۰۳	۰/۰۶۲	-۰/۱۴۱	تنوع قومی

۴. تحلیل مسیر رابطه متغیرهای مستقل با همگرایی قومی

(سرمایه اجتماعی، تنوع قومی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی) با همگرایی قومی رابطه دارد. همچنین جهت یافتن میزان و سهم اثر متغیرهای مستقل در تبیین میزان همگرایی قومی، از تحلیل رگرسیون استفاده شد. باتوجه به ضریب تعیین به دست آمده $R^2 = 0.49$ می توان گفت مدل طراحی شده از قدرت تبیین بالایی جهت تبیین متغیر وابسته برخوردار است. در نهایت از تحلیل مسیر برای تعیین اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مؤثر بر همگرایی قومی استفاده شد.

مسئله تکثر قومی و مذهبی در همه کشورها جزء دغدغه های اصلی سیاستمداران بوده و هست و زمانی که این موضوع با امنیت ملی گره می خورد از اهمیت و حساسیت فوق العاده ای برخوردار می شود. این نکته را همواره باید در نظر داشت که بحث تکثر قومیت و تفاوتی که بین قومیت ها وجود دارد سرآغاز برخی تنش ها در جامعه است. در این راستا، نتایج بررسی ها نشان داد که قوم کرد واگرایی بیشتری نسبت به قوم بلوچ دارند و در مجموع میزان همگرایی این دو قوم با حکومت مرکزی ضعیف است. همچنین به نظر می رسد که چشم انداز شکافه ای قومی و مذهبی در مناطق کردنشین و بلوچ نشین از لحاظ امنیت پایدار بماند و به عنوان یک پازل فرهنگی در جامعه متکثر ایران، شرایط فعلی را حفظ نماید،

و در این برهه نحوه اقدامات دولت در مهار این بحران و حفظ منافع و امنیت ملی کشور بسیار حیاتی است (جوکار، بخشایش اردستانی، باقری، ۱۳۹۹).

گروه‌های قومی هر جامعه، جایگاه مهمی در اتحاد ملی دارند و اگر به چالش کشیده شوند، امنیت ملی را به خطر می‌اندازند. در عصر حاضر نیز موضوع قومیت‌ها یکی از الزامات توسعه در جمهوری اسلامی ایران است و خوشبختانه بعد از انقلاب اسلامی، همگرایی قومیت‌ها در راستای اتحاد ملی حرکت کرده است. برای روشن شدن همگرایی قومیت‌ها پژوهش عوامل سیاسی و اجتماعی مؤثر در همگرایی‌های قومی، باتکیه بر تأثیرگذاری عوامل سیاسی اجتماعی بررسی شده است. نتایج تحقیق نشان داد، قومیت‌های شهرستان ارومیه در سایه امنیت اجتماعی - سیاسی، همگرایی را بر واگرایی ترجیح داده‌اند (قاصد: ۱۳۹۸).

ایران کشوری چندقومیتی است و موضوع همگرایی یا واگرایی قومی در ارتباط با انسجام اجتماعی و وفاق اجتماعی عام بسیار مهم است. نوشتار حاضر، سعی کرده است از منظر جامعه‌شناختی میزان همگرایی را بین قومیت‌های فارس، ترک و لر در استان همدان بنگرد و نیز عوامل مؤثر بر آن را شناسایی و تحلیل نماید. جهت تبیین نظری این موضوع از نظریه نوسازی (توسعه فرهنگ و ارتباطات)، ایده جامعه مدنی درباره شهروندی و دیدگاه احساس محرومیت نسبی استفاده به عمل آمده است. شناخت مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر همگرایی قومی شامل: میزان سرمایه اجتماعی، میزان پذیرش اصول شهروندی، میزان رضایت‌مندی از زندگی، میزان مشارکت در امور اجتماعی و سیاسی، سن، وضعیت فرهنگی و ارتباطی افراد، میزان احساس محرومیت نسبی و میزان دسترسی به رسانه‌های ارتباطی و عدم ارتباط بین وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و خاستگاه اجتماعی افراد با میزان همگرایی قومی آنان بوده و نتایج تحلیل مسیر نیز بیانگر تبیین مقدار ۰/۸ از میزان همگرایی قومی توسط متغیرهای تأثیرگذار فوق بوده است (نقدی، ۱۳۹۴).

دیده قومیت با پیشینه و خاستگاه‌ها و ویژگی‌هایی که دارد در جهان امروز ابعاد وسیع روزافزونی پیدا کرده است. از شگفتی‌های دهه‌های اخیر این است که از یک‌طرف شاهد جدی شدن فرایند جهانی‌شدن و فرهنگ و بازارهای اقتصادی و شیوه حقوقی سیاسی هستیم. از سویی دیگر، ناظر ظهور انواع اختلافات قومی و تأکید بر بنیادی‌ترین هویت گروهی و وفاداری‌های قومی در بسیاری از مناطق و کشورهای جهانی. به‌رغم پیش‌بینی بسیاری از متخصصان توسعه ناظران بین‌المللی در دهه‌ای اخیر، نگاه منفی به تحرکات قومی و اقدامات بازدارنده نه‌تنها کمکی به زوال احساسات نکرده، بلکه در بسیاری احساسات را تشدید نموده است. امروزه گستره قومیت‌گرایی به‌نحوی است که ۸۰ کشورهای جهان به‌نوعی با این پدیده درگیر هستند؛ هرچند از نظر بستر شکل‌گیری، محتوا و میزان خشونت متفاوت‌اند (رحیمی، ۱۳۹۳).

سرمایه اجتماعی و پدیده قوم‌گرایی با سطح گرایش‌ها قومی پیوند عمیقی دارد و سطح و عمق گرایش‌ها قومی نیز به عوامل و زمینه‌های مختلفی وابسته است. بدین لحاظ سطح‌بندی و تعیین کم‌وکیف علایق قومی برای رسیدن به همگرایی قومی از اهمیت بسزایی برخوردار است. رابطه مثبت و معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و همگرایی قومی در

بین افراد مورد مطالعه وجود دارد. در نهایت برای رسیدن به همگرایی قومی در استان‌ها با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی راهکارهایی به منظور رسیدن به انسجام اجتماعی ارائه شد (باصری، احمد: ۱۳۹۷).

در این پژوهش، با توجه به اهمیت مطالعه همگرایی قومی در موقعیت‌های اجتماعی مشخص، تبیین همگرایی قومی، به عنوان یک موقعیت اجتماعی مشخص مورد نظر بود؛ لذا سعی شد مناسب‌ترین نظریه‌ها به عنوان چهارچوب نظری جهت بررسی همگرایی قومی برگزیده شود. در «چهارچوب نظری» رساله از نظریات:

- همانندسازی،
- تکثرگرایی حامی برابری،
- تکثرگرایی نابرابر،
- نظریات متأخر جامعه‌شناسی (نظریه گیدنز در باب جامعه مخاطره‌آمیز) و... استفاده گردید.

همچنین کارها و یافته‌های پژوهش‌های اوزونی، جی، ن.ک. کیم، ن. (۲۰۲۱). ابورچتا (۲۰۲۰). روبرت (۲۰۱۹). مک دوم (۲۰۱۶). مارکوات، هر را (۲۰۱۵). هرست، جی (۲۰۱۴) هکر، آل. آل. (۲۰۱۵). درازا نوا، آل. (۲۰۲۰). صندوق صلح (۲۰۱۷). درازا نوا، آل. (۲۰۲۰). کاپی، ام و همکاران. (۲۰۲۱)... مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، مدل بررسی همگرایی قومی بدین صورت بود ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر ایجاد و تقویت همگرایی قومی مؤثر است و این شرایط به نوبه خود در ارتباط با ویژگی‌های زمینه‌ای موجد سطوح متفاوتی از همگرایی قومی می‌گردد که نتایج این تحقیقات با پژوهش فوق مطابقت دارد.

همچنین کارها و یافته‌های پژوهش‌های اوزونی، جی، ن.ک. کیم، ن. (۲۰۲۱). ابورچتا (۲۰۲۰). روبرت (۲۰۱۹). مک دوم (۲۰۱۶). مارکوات، هر را (۲۰۱۵). هرست، جی (۲۰۱۴) هکر، آل. آل. (۲۰۱۵). درازا نوا، آل. (۲۰۲۰). صندوق صلح (۲۰۱۷). درازا نوا، آل. (۲۰۲۰). کاپی، ام و همکاران. (۲۰۲۱) مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، مدل بررسی همگرایی قومی بدین صورت بود، ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر ایجاد و تقویت همگرایی قومی مؤثر است و این شرایط به نوبه خود در ارتباط با ویژگی‌های زمینه‌ای موجد سطوح متفاوتی از همگرایی قومی می‌گردد که نتایج این تحقیقات با پژوهش فوق مطابقت دارد.

در ارتباط با رابطه بین فرضیه محرومیت نسبی و همگرایی این یافته‌ها با نظریه محرومیت نسبی و نظریه رابرت گر، کور، کار که محرومیت افراد از رفاه اقتصادی و احساس بی‌عدالتی در مسائل اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی را سبب تعارض و گرایش‌ها قومی می‌شود، و با تحقیق نواح (۱۳۸۶) و اکوانی (۱۳۸۷) سازگاری دارد. در خصوص رابطه بین تنوع قومی و همگرایی نتایج نشان می‌دهد که با نظریه کنش متقابل نمادین و نظریه نوسازی که تنوع گروه‌ها و اقوام را در جامعه اجتناب‌ناپذیری می‌دانند، و با تحقیق لقایی (۱۳۸۸) و ضرغامی (۱۳۹۱) هم‌سو می‌باشد.

در ارتباط با رابطه بین نظارت اجتماعی و همگرایی نتایج تحقیق با دیدگاه کنش گرایان که هویت افراد را در ارتباط با ساختار اجتماعی و نظارت و مدیریت رهبران جامعه مؤثر می‌داند و با تحقیق بیان و (۱۳۸۷)، با سلطان (۱۳۹۰) عزیزی و آذر کمند (۱۳۹۰) همسو و سازگار می‌باشد. در رابطه بین امنیت اجتماعی و همگرایی قومی، یافته‌های این پژوهش با نظریه پیوند ذهنی جیمز کلمن و نظریه گلپر در ارتباط با تمایل افراد به امنیت و آسایش و نظریه لیوت ابو سون در مورد مقایسه بین خود و دیگران و با تحقیق لقای (۱۳۸۸)، احمدی (۱۳۸۸)، خادمی (۱۳۸۸) سازگار می‌باشد. در ارتباط با رابطه بین سرمایه فرهنگی و اجتماعی و همگرایی یافته‌های این پژوهش با نظریه‌های بورديو که سرمایه فرهنگی و اجتماعی را نوعی سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی است که قلمروها و روابط اجتماعی و فرهنگی مختلفی را به وجود می‌آورد و با دیدگاه پارک و همکارانش در مکتب شیکاگو که ارتباط را وسیله مناسبی برای حرکت به سوی وفاق و همگرایی می‌دانند و تحقیق اخوان مفرد (۱۳۸۷) زینال نژاد (۱۳۸۸)، احمدی (۱۳۹۴) همسو و سازگار می‌باشد. براساس یافته‌های پژوهش مشخص شد که پایگاه اجتماعی - اقتصادی (بعد عینی و ذهنی) تأثیر معناداری بر همگرایی قومی ساکنین دارند. به عبارت بهتر، در بررسی رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی (بعد عینی و ذهنی) افراد و همگرایی قومی آنها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در مورد رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی باید اذعان کرد که با نظریه استعمار داخلی مایکل هشتر که وضعیت نامناسب اقتصادی را در ایجاد گرایش‌های قوم‌گرایانه مؤثر می‌داند و با تحقیق اکوانی (۱۳۸۷)، اخوان مفرد (۱۳۸۷)، جلالی‌پور (۱۳۹۰) سازگار و انطباق دارد.

۵. هویت تاریخی و آثار معماری در اهواز

پیشینه تاریخی شهر اهواز به دوره ایران باستان می‌رسد. شهر اهواز برای اولین بار در دوره عیلامیان ساخته شده است؛ با اینکه در طول تاریخ ۲ بار تخریب شده و پس از ویرانی مرحله اول بعد از گذشت ۳ هزار سال از دوره عیلامیان به دستور اردشیر بابکان پادشاه اشکانی مجدداً ساخته و آباد شد. این پیشینه کهن نقش مهمی در ترسیم هویت قومی و تاریخی در این منطقه دارد. در ادامه برخی آثار معماری تاریخی اهواز که نمادی از هویت این شهر هستند، بررسی می‌شود.

پل سیاه، یکی از اولین و مهم ترین جاذبه‌های بناهای تاریخی شهر اهواز است. این پل تقریباً در محل پل قدیمی اهواز قرار دارد که به دوره ساسانی تعلق دارد و برای سال‌ها همانند کمر بند سیاه دو طرف کارون را به هم وصل کرده بود و بنای جدید پل سیاه هم‌زمان با افتتاح راه‌آهن سراسری در ۱۳۰۸ ساخته شد و به یکی از مهم‌ترین راه‌های ارتباطی ریلی جنوب کشور تبدیل گردید. دلیل نامگذاری پل سیاه بر روی این پل به خاطر رنگ تیره بدنه پل است. با اینکه پل سیاه عرض چندانی ندارد و یکی از پل‌های باریک و کم‌عرض اهواز شناخته شده است؛ طول پل سیاه ۱۰۵۰ متر و عرض آن ۶ متر است.

از دیگر بناهای تاریخی اهواز بازار عبدالحمید است. این محل یکی از قدیمی‌ترین بازارهای شهر اهواز است که در خیابان نظامی یا نظری پورمابین خیابان نادری و امام خمینی واقع شده است و قدمت این بازار به یک قرن قبل بر

می‌گردد که هنوز هم می‌توان شکل سنتی آن را در آن مشاهده کرد. علاوه بر کالاهای مختلف و صنایع دستی و بومی، مکان‌های تاریخی دیگری همچون خانه دادرس مربوط به دوره قاجاریه هم در محدوده بازار عبدالحمید قرار دارد. همچنین کاروانسرای شیخ خزعل در این بازار قرار دارد. در زمان ناصرالدین‌شاه قاجار کاروانسرای زیبایی در شهر اهواز بنا گردید.

تصویر ۱. کاروانسرای شیخ خزعل در اهواز

این کاروانسرای زیبا در نزدیکی پل سفید، در بافت قدیمی شهر اهواز قرار دارد. کاروانسرای معین‌التجار متعلق به بازرگان برجسته بوشهری، حاج محمدتقی معین‌التجار بوده و امروزه به مکانی برای بازدید گردشگران تبدیل شده است، همچنین این بنا در سال ۱۳۷۷ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. همان‌طور که می‌دانید کاروانسراها یکی از مهم‌ترین بناهای تاریخی به‌شمار می‌روند و در ایران نیز تعداد بی‌شماری کاروانسرا وجود دارد، در هر شهری و باتوجه به اقلیم و آب‌وهوای منطقه معماری کاروانسراها با همدیگر فرق دارند. اهواز به دلیل قرارگیری در مسیرهای مهم ارتباطی در راه ابریشم مورد توجه بازرگانان و تجار بوده است، همین دلیل سبب گردیده تا مسافران زیادی به این مرز و بوم سفر کنند و در میان راه نیز باید خستگی در می‌کردند؛ کاروانسرای معین‌التجار دقیقاً یکی از این ساختمان‌هاست. مورد جالب توجه در مورد معماری کاروانسرا معین‌التجار این است که در مرکز شهر اهواز قرار گرفته و معماری متفاوتی نسبت به کاروانسراهای دیگر دارد. امروزه به‌عنوان یکی از زیباترین بناهای شهر اهواز کاربرد دارد. کاروانسرای معین‌التجار همانند آثار زیبای زمان ناصرالدین‌شاه قاجار باقی مانده است.

از آثار معماری تاریخی دیگر در شهر اهواز بنای سه‌گوش است. دانشگاهی به شکل سه‌گوش در نزدیکی رود کارون قرار دارد. ساختمان این دانشگاه در سال ۱۳۰۸ به‌عنوان ساختمان بانک ملی مرکزی در اهواز افتتاح شده بود که ۳ سال بعد به استانداری تبدیل شد و در طول جنگ جهانی دوم نیز این ساختمان به مقر ارتش تبدیل شد. در نهایت در سال ۱۳۳۶ این بنا به دانشکده پزشکی تعلق یافت و از همان دوران به‌عنوان دانشگاه مورد استفاده قرار گرفت. از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۸ نیز از این ساختمان به‌عنوان دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه جندی‌شاپور استفاده می‌شده است. ساختمان سه‌گوش نشان‌دهنده قابلیت‌های خاص معماری دوره پهلوی مانند قوس‌های دایره‌ای شکل ایوان و

رواق‌های حیاط مرکزی است، همچنین در ایوان با آجر کاشی‌کاری شده که همین نیز یکی از برجسته‌ترین قابلیت‌های معماری آن دوران محسوب می‌شود.

تصویر ۲. دانشگاه سه گوش، معماری دورل پهلوی

نتیجه‌گیری

از جمله عوامل ایجاد همبستگی ملی، عوامل اجتماعی - اقتصادی است، زیرا در بسیاری از موارد مشاهده شده است که افراد از جهات گوناگون مثل زبان، فرهنگ، نژاد و مذهب از یکدیگر متفاوت بودند ولی از نظر اقتصادی دارای هدفی مشترک و بر اثر همکاری برای نیل به این هدف به تدریج در همدیگر ممزوج و بانی یک کشور متحد گردیده‌اند. اگرچه این عوامل از عوامل مهم همبستگی و انسجام اجتماعی و در نهایت هویت قومی و ملی به‌شمار می‌روند؛ اما باید به این مهم توجه داشت که همیشه تمام این عوامل در بین افراد همه ملل وجود نداشته و گذشته از این، یک ملت زمانی می‌تواند صورت سیاسی پیدا می‌کند که حداقل یک عامل مشترک در بین افراد آن وجود داشته و مردم خود را متعلق به آن بدانند و بخواهند که چنین شود؛ لذا بر استراتژیست‌های قومی واجب است که به این مهم توجه داشته و بسترهای لازم را برای تحقق این مهم به‌وجود آورند.

تنوع قومی در ایران در نفس خود تهدید نیست تا احیاناً لازم باشد برای رفع و دفع آن به تدبیر نشست و اقدام کرد؛ زیرا این امر، یک واقعیت عینی «تاریخی - جامعه‌شناختی» ایران، از بدو پیدایش آن است. بدیهی است که تنوع قومی در ایران، همچون واقعیتی عینی در جامعه کنونی ما، الزاماتی دارد و حقوقی را می‌طلبد که مشروع‌اند. پس می‌بایست برای تأمین عدالت و برابر حقوقی شهروندان، به آن‌ها توجه شود و راه‌حل ارائه گردد. بدون توجه و بررسی ویژگی‌های مقوله قومی - ملی در ایران و بدون در نظر گرفتن سرنوشت مشترک و مناسبات و پیوندهای تنگاتنگ تاریخی اقوام ایرانی طی سده‌ها و هزاره‌ها با یکدیگر و نقش آن‌ها در تکوین و شکل‌گیری ملت ایران که خود از عناصر متشکله آن هستند؛ به‌ویژه بدون بررسی جایگاه دولت واحد و مرکزی در این روند تاریخی، نه می‌توان به راهکار درست و واقع‌بینانه‌ای

برای تأمین خواست‌های به‌حق اقوام ایرانی دست‌یافت و نه امکان دارد آن‌چنان طرحی درباره ساختار غیرمتمرکز دولت در نظام دموکراتیک آینده ارائه داد که هم بازتاب واقعیت تاریخ - جامعه‌شناختی ایران باشد و هم تحقق‌پذیر. نقش دولت در شکل‌گیری ملت ایران بسیاری از جامعه‌شناسان و صاحب‌نظران معتبر، دولت را به‌درستی، «هسته تاریخی - جامعه‌شناختی» ملت می‌شمارند. وظیفه ما، بررسی و یافتن مناسب‌ترین راه‌حلی است که بتواند درعین حال احترام به مظاهر و شاخص‌های هویت قومی - تباری ایرانی‌ها، بهترین شرایط را برای رشد و شکوفایی آن‌ها، به انسانی‌ترین و معقولانه‌ترین وجه، فراهم آورد. بی‌گمان، این از وظایف دولت دموکراتیک برآمده از ملت ایران، در جمهوری آینده است، نسخه‌برداری، راه یافت مسئله ملی در ایران نیست.

در حوزه اجتماعی، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار بر همگرایی قومی می‌بایست جهت تقویت تعاملات و مرادوات اقوام و تقویت اعتماد و پذیرش اجتماعی به نکاتی از قبیل تقویت برنامه‌های تبادل فرهنگی بین قومی از طریق نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های علمی، ادبی، هنری و نمایشی، تقویت احساسات عام‌گرایانه که از فاکتورهای مهم در سیاست شهروندی است و تقویت ارتباطات برای یکپارچه‌سازی عواطف و احساسات موجود و تقویت علائق و منافع مشترک و زدایش تصورات قابل توجه داشت.

در حوزه بررسی نقش بناهای تاریخی و معماری نیز باید گفت این آثار نقش مهمی در ترسیم هویت تاریخی میان مردم شهر اهواز دارند.

پیشنهاد‌های کاربردی

- ۱- انجام پژوهش در زمینه‌های مختلف مشارکت مردمی در خصوص افزایش همگرایی قومی توسط محققان دیگر؛
- ۲- بررسی دیگر عوامل مؤثر بر همگرایی قومی؛
- ۳- بررسی آسیب‌های مختلف اقشار جامعه در خصوص نبود همگرایی قومی در جوامع دارای بافت‌های قومیتی متفاوت؛
- ۴- به دلیل اینکه جامعه کانون مرادوات و مناسبات انسانی است و در قالب یک مجموعه اجتماعی دارای اجزا و عناصری است، براین اساس امنیت جامعه با تخمین امنیت اجتماعی مجموعه‌های تشکیل‌دهنده آن فراهم می‌شود و این ممکن نخواهد شد مگر در صورت مشارکت همه گروه‌های مردمی با سازمان‌هایی چون نیروی انتظامی؛ بنابراین سازمان نیروی انتظامی با آموزش و اطلاع‌رسانی درست و کافی می‌تواند مردم را هرچه بیشتر به مشارکت تشویق کرده و از همکاری آن‌ها در ایجاد امنیت اجتماعی و به عبارتی افزایش همگرایی قومی سود ببرد.
- ۵- سازمان صداوسیما می‌تواند به افزایش شبکه‌های ارتباطی و ادغام اجتماعی افراد از طریق ساخت برنامه‌های تلویزیونی و آشنا نمودن افراد با گروه‌های اجتماعی، اقلیت‌های قومی و مذهبی و کمک به ارتقای منزلت اجتماعی افراد از طریق اهمیت قائل شدن برای فعالیت‌های اجتماعی بپردازد و از این طریق سهم به‌سزایی را در افزایش میزان همگرایی قومی داشته باشد.

منابع و مآخذ

کتاب‌ها

احمدی، حمید. (۱۳۹۳). قومیت و قوم‌گرایی در ایران (افسانه و واقعیت). چاپ یازدهم، تهران: نشر نی.

مقالات

- اخوان مفرد، حمیدرضا؛ هندیانی، عبدالله و زینال‌نژاد، حسن. (۱۳۸۷). «بررسی راه‌های همگرایی قومیتی با تأکید بر اقوام ترک و کرد در شهرستان ماکو». مجله مطالعات مدیریت انتظامی، شماره ۴، ص ۳۹.
- اکوانی، سیدحمداالله. (۱۳۸۷). «گرایش به هویت ملی و قومی در عرب‌های خوزستان». مجله مطالعات ملی، تهران.
- بار سلطان، سیده رؤیا. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل مؤثر بر همگرایی قومیت‌ها با تأکید بر ساختار امنیت کشور ایران». مجله علوم و فنون مرزی، شماره ۱۳، صص ۱۵۳-۱۷۴.
- باصری، احمد. (۱۳۹۷). «رابطه بین سرمایه اجتماعی و همگرایی قومیتی». فرهنگ، شماره ۳۴، ۱۴۱.
- جلایی‌پور، حمیدرضا و قنبری، علی. (۱۳۸۸). «بررسی هویت ملی و ارزش‌های جهانی‌شدن با تأکید بر ایرانیان عرب‌زبان». پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، شماره دوم، ۱۶۶.
- جلایی‌پور، حمیدرضا و نظر عباسی، صدیقه. (۱۳۹۰). «ناسیونالیسم قومی و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: دانشجویان ترکمن استان گلستان)». مطالعات و تحقیقات اجتماعی، دوره اول، شماره ۱.
- رحیمی، حسین. (۱۳۹۳). «همگرایی قومی و مذهبی و نقش آن در نظم و امنیت شرق کشور با تأکید بر خراسان جنوبی». فصلنامه مدیریت بحران،
- زینال‌نژاد، حسن. (۱۳۸۸). «بررسی راه‌های همگرایی قومیتی با تأکید بر اقوام ترک و کرد شهرستان ماکو». ارائه شده در گزیده مقالات همایش ملی همگرایی ملی و امنیت پایدار، ارومیه، ۲۱-۳۳.
- نقدی، اسدالله، احمدی، امید علی و سلطانی عزت، محمود. (۱۳۹۴). «بررسی جامعه‌شناختی میزان همگرایی قومیت‌های (فارس، ترک، لر) استان همدان». تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، شماره ۷، ۱۵۴-۱۳۱.

منابع لاتین

- Afrobarometer. (۲۰۲۰). 'Data codebook for a Round ۷ Afrobarometer Survey'. East Lansing, MI: Michigan State University.
- Alesina, A., & E. La F. (۲۰۰۵). 'Ethnic diversity and economic performance'. Journal of Economic Literature, ۴۳(۳): ۷۶۲-۸۰۰.

Andrea Vaccaro, ۲۰۲۲. "Ethnic dominance and exclusion: Unpacking cross-national data," WIDER Working Paper Series wp-۲۰۲۲-۲۵, World Institute for Development Economic Research (UNU-WIDER).

Birnie, J.K., D.D. Laitin, J. Wilkenfeld, D.M. Waguespack, A.S. Hultquist, and T.R. G. (۲۰۱۷). 'Introducing the AMAR (All Minorities at Risk) data'. Journal of Conflict Resolution, ۶۲(۱): ۲۰۳-۲۶.

Canelas, C., & R.M. Gisselquist. (۲۰۱۸). 'Horizontal inequality as an outcome'. Oxford Development Studies, ۴۶(۳): ۳۰۵-۲۴.

Canelas, C., and R.M. Gisselquist. (۲۰۱۹). 'Horizontal inequality and data challenges'. Social Indicators Research, ۱۴۳(۱): ۱۵۷-۷۲.

Cederman, L.E., A. Wimmer, and B. Min. (۲۰۱۰). 'Why do ethnic groups rebel? new data and analysis'. World Politics, ۶۲(۱): ۸۷-۱۱۹.

Cederman, L.E., & L. Girardin. (۲۰۰۷). 'Beyond fractionalization: mapping ethnicity onto nationalist insurgencies'. American Political Science Review, ۱۰۱(۱): ۱۷۳-۸۵.

Chandra, K., and S. Wilkinson. (۲۰۰۸). 'Measuring the effect of "ethnicity"'. Comparative Political Studies, ۴۱(۴-۵): ۵۱۵-۶۳.

Coppedge, M., et al. (۲۰۲۱). 'V-Dem Codebook v۱۱,۱'. Varieties of Democracy (V-Dem) Project.

Drazanova, L. (۲۰۲۰). 'Introducing the Historical Index of Ethnic Fractionalization (HIEF) dataset: accounting for longitudinal changes in ethnic diversity'. Journal of Open Humanities Data, ۶: ۱-۸.

Franck, R., & I. Rainer. (۲۰۱۲). 'Does the leader's ethnicity matter? Ethnic favoritism, education, and health in sub-Saharan Africa'. American Political Science Review, ۱۰۶(۲): ۲۹۴-۳۲۵.

Fund for Peace. (۲۰۱۷). 'Fragile States Index methodology'. Washington, DC: The Fund for Peace.
Gerring, J., M. Hoffman, and D. Zarecki (۲۰۱۸). 'The diverse effects of diversity on democracy'. British Journal of Political Science, ۴۸(۲): ۲۸۳-۳۱۴.

Gisselquist, R.M., S. Leiderer, and M. Niño-Zarazúa (۲۰۱۶). 'Ethnic heterogeneity and public goods provision in Zambia: evidence of a subnational "diversity dividend"'. World Development, ۷۸: ۳۰۸-۲۳.

Heger, L.L. (۲۰۱۵). 'Votes and violence: pursuing terrorism while navigating politics'. Journal of Peace Research, ۵۲(۱): ۳۲-۴۵.

Herbst, J. (۲۰۱۴). States and power in Africa: comparative lessons in authority and control. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jensen, C., and S.E. Skaaning (۲۰۱۲). 'Modernization, ethnic fractionalization, and democracy'. Democratization, ۱۹(۶): ۱۱۱۷-۳۷.

Marquardt, K.L., and Y.M. Herrera, (۲۰۱۵). 'Ethnicity as a variable: an assessment of measures and data sets of ethnicity and related identities'. Social Science Quarterly, ۹۶(۳): ۶۸۹-۷۱۶.

McDoom, O.S., and R.M. Gisselquist. (۲۰۱۶). 'The measurement of ethnic and religious divisions: spatial, temporal, and categorical dimensions with evidence from Mindanao, the Philippines'. Social Indicators Research, ۱۲۹(۲): ۸۶۳-۹۱.

O'Brochta, W. (۲۰۲۰). 'Ethnic diversity in central government cabinets'. Politics, Groups, and Identities, online.

Rørbæk, L.L. (۲۰۱۹). 'Ethnic exclusion and civil resistance campaigns: opting for nonviolent or violent tactics?' Terrorism and Political Violence, ۳۱(۳): ۴۷۵-۹۳

Rørbæk, L.L., & A.T. Knudsen. (۲۰۱۷). 'Maintaining ethnic dominance: diversity, power, and violent repression'. Conflict Management and Peace Science, ۳۴(۶): ۶۴۰-۵۹.

Rudolfson, I. (۲۰۱۷). 'State capacity, inequality and inter-group violence in sub-Saharan Africa: ۱۹۸۹-۲۰۱۱'. Civil Wars, ۱۹(۲): ۱۱۸-۴۵.

Uzonyi, G., N.K. Kim, N. Jahanbani, & V. Asal. (۲۰۲۱). 'Genocide, politicide, and the prospects of democratization since ۱۹۰۰'. Journal of Conflict Resolution, ۶۵(۹): ۱۵۲۱-۵۰.

Vogt, M., N.C. Bormann, S. Rügger, L.E. Cederman, P. Hunziker, & L. Girardin. (۲۰۱۵). 'Integrating data on ethnicity, geography, and conflict: the ethnic power relations data set family'. Journal of Conflict Resolution, ۵۹(۷): ۱۳۲۷-۴۲.